

TUNUS'TA TÜRK İZLERİ VE TÜRKÇE İLE TUNUS ARAPÇASINDAKİ ORTAK SÖZCÜKLER

Mustafa SOLMAZ*

Öz

Osmanlı devleti, üç yüz yıldan fazla bir süreyle birçok alanda hizmetler götürerek, Tunus'ta derin etkiler bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı, Tunus'taki tespit ettiğimiz Türk eserlerini göstermek ve kullanılan ortak sözcükleri karşılaştırarak, Osmanlının sadece cami, kervansaray, köprü gibi hizmetler götürmekle kalmayıp, mutfaktan günlük hayata ve yer adlarına kadar ülkenin kültürüne derin izler bırakarak damgasını vurduğunu göstermektir. Türkler, ticari hayatı canlı tutarak halkın gelir seviyesini artırabilmek için Türkçe 'kasaba' sözcüğünden bozma 'kasba' şeklinde, çok sayıda çarşı ile han yapmış, on yedinci yüzyıldan itibaren imar faaliyetlerini artırmıştır. Halkın ihtiyacını karşılamak, üzere farklı bölgelerde, kütüphane, köprü, hamam, çeşme, su kuyuları, mahzenler yapmıştır. Tunus'taki Türkler, köklerini unutmamak için, geldikleri yerin adını ya soyadı ya da lakap olarak kullanmışlar, Kalâat Kasba, Soliman, Türki gibi birçok yerleşim yeri kurmuşlar, İçgöl gibi belli alanlara Türkçe adlar vermişlerdir. Türk araştırmacılar, kaybettikten sonra unuttuğumuz Tunus'la yeterince ilgilenmemiş, yerli aydınlar ise, sadece, kültürüyle yetiştikleri Fransızların yanlış yayımlarını dikkate alarak yazdıkları eserlerle gerçekleri yansıtmaktan çok uzak kalmışlardır. Ancak, Tunus kütüphane ve arşiv merkezlerinin yanında, Türk ve Fransız arşivlerini incelemek, Türk izlerini doğru bir şekilde bulabilmenin yanında ülkenin gerçek tarihini öğrenmek açısından önemli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cami, Çarşı, Köprü, Kütüphane, Karagöz, Hastane, Ortak Sözcük.

TURKISH TRACES IN TUNISIA, COMMON WORDS IN TUNISIAN ARABIC AND TURKISH

Abstract

Ottoman government, took over a period of three hundred years of service in many areas, has left a deep impact in Tunisia. The aim of this study is to show the Turkish artifacts that we have identified and to compare common words that are in use, and also to indicate that Ottoman state did not only built mosques, caravanserais and bridges but also has left deep impacts on the country's culture from cuisine to daily life and place names. Turks have built numerous marketplaces and inns named 'kasba' from Turkish word 'kasaba' in order to increase people's income; they have significantly increased development activities since the seventeenth century. To meet the needs of the people they have built libraries, bridges, baths, fountains, wells, and cellars in different regions. Turks in Tunisia have used the place names as name, surname or nickname in order to not forget their roots, they have established many settlements such as Kalâat Kasba, Soliman, Türki and named specific areas such as İçgöl Turkish names. Turkish researchers have not been interested enough with Tunisia, the native intelligentsia only took into account the biased publication of the French and did not reflect the realities. However, next to the libraries and archive centers of Tunisia, examining Turkish and French archives, would be important to know the real history of the country.

Keywords: Mosque, Grand Bazaar, Bridges, Libraries, Karakouz, Hospital, Common Words.

GİRİŞ

Tunus, binlerce yıllık tarihi ile farklı köklerdeki milletlerin uygarlıklarını sentezleyerek kültür kavşağı olduğunu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de göstermektedir. Bu yüzden, tarih boyunca, Akdeniz'den Afrika'nın içlerine açılmak için bir giriş kapısı özelliği taşımış değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Berberi, Kartaca, Arap, Roma, Türk ve Fransız kültürleri başta olmak üzere farklı kültürlerin, dillerin, ırk ve milletlerin kaynaştığı bir mozaik

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncüyıl Üniversitesi,, Yabancı Diller Yüksekokulu, mustafasolmaz@yyu.edu.tr

parçası gibidir. Her yeni gelen medeniyet, kendisinden birer parça miras bırakarak, geride bıraktığı izlerle, günümüzdeki Tunus'un şekillenmesinde önemli bir rol oynamış olduğundan, (Barbour, 1962:288) Tunus'ta ırkçılık yoktur. Tunus, 1574-1881 tarihleri arasında Osmanlı devletine bağlı olarak yönetilmiştir. 1594 yılına kadar beylerbeyi tarafından idare edilen ülke, yeniçerilerin ayaklanarak kendi bölükbaşlarından birini üç yıllığına Dayı seçmeleriyle ayrı bir yönetim şekline bürünmüştür. Bu yönetim şeklinde, Tunusluların 'Dey' Türklerin 'Dayı' dediği yöneticinin yanı sıra, yerel ileri gelenler tarafından seçilenlerle birlikte yönetim üç kişinin elindedir. Ancak daha sonra Osmanlı devleti tarafından atanmaya başlanan bu 'Dey'lerin nüfuz mücadelesi, ülkenin idari ve ekonomik gücüne önemli zararlar verdiğinden, 1705 yılında Hüseyin bin Ali, 'Dayı'lık yönetimine son vererek idareyi tek elde toplamıştır. Böylece 1956 yılına kadar sürecek olan Hüseyini sülalesinin 'Bey' yönetimi başlamıştır.

Türk izleri ve sözcüklere geçmeden önce, Tunus ile ilgili kısa bilgiler vermek, konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir.

1. TUNUS'UN KISA TARİHÇESİ

Konum olarak Tunus; hem Akdeniz hem Kuzey Afrika hem de Avrupa ile Afrika arasında kolay geçiş ve üstünlük sağlamak açısından büyük bir stratejik öneme sahiptir. Bu, ilkçağlardan itibaren bölgeye gerek deniz gerek kara yoluyla çok farklı toplulukların gelmesini sağlamış, denizci Fenikeliler, göçebe Berberiler gibi değişik etnik grupların orada yerleşmesine zemin oluşturmuştur. M.Ö. 1000 yılından itibaren Fenikeliler, Sicilya ve İspanya'ya kadar koloniler oluşturup Tunus'ta ticaret merkezleri kurmaya başlamışlar, M.Ö. 5. yüzyıl sonlarında ise Tunus'u merkez alarak yerleşmişler, burada Kartaca devletini kurmuşlardır. Kuzey Afrika ile Akdeniz ticaretini tamamen ellerine geçiren Kartacalılar, Roma devleti ile yaptıkları, yüz yıldan fazla süren Pön savaşlarını kaybedince Tunus, Roma egemenliğinde Afrika eyaleti olarak yönetilmiştir.

Müslüman Arapların 647 yılında başlayan Kuzey Afrika'daki yayılmaları, Ukbe bin Nâfi'nin 670'te (Kariouane) Kayruan (قاروان) şehrini kurmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Tunus, bölgenin Müslümanlar açısından ana merkezi konumuna gelmiştir. Emevi ve Abbasi halifelerine bağlı olan Ifrikiyye (Tunus ve çevresi), sırasıyla, Ağlebiler, şii Fatimiler, Berberi sülalelerinden Zıriler, daha sonra da Normanların eline geçmiştir. Muvahhidin devleti, Normanları buradan kovarak (1159-1160) bir vali atamış ve Ifrikiye adı bundan sonra Tunus olarak anılmaya başlanmıştır.

On altıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Devletleri arasındaki Akdeniz hâkimiyeti için yapılan savaşlar sonunda iktidarda bulunan Hafsîler yıkılmıştır. 1534 yılından itibaren Barbaros Hayrettin Paşa ile başlayan Tunus'un fethi, 1574 yılında Uluç Ali Reis ile Sinan Paşa'nın La Goulette (Halkalued) (حلقالوادي) kalesini almasıyla tamamlanmış ve Osmanlı toprağı haline gelmiştir. Önceleri yeniçerilerin desteklediği Dayı tarafından idare edilirken, daha sonra bir Bey tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Afrika'da geniş sömürgelere sahip olan Fransa, İtalya, İspanya, İngiltere gibi devletler, Osmanlı'nın zayıflaması nedeniyle, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Kuzey Afrika ile daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır. Fransız işgalindeki Cezayir topraklarına bazı Tunus aşiretlerinin (Krumirlerin) toprak talebi ile akınlar yapması, Osmanlı'nın diğer sorunlarıyla ilgilenmesi gibi nedenleri fırsat bilen Fransa Tunus'a asker çıkarmıştır. Tunus'un işgal edilmesi için görünür nedenlerden daha önemlisi; on dokuzuncu yüzyılda, Fransa'nın Alsace-Lorraine bölgesinden

dikkatini uzaklaştırmak ve İngiltere'nin de Kıbrıs'ı işgal etmesine Fransa'nın karşı çıkmasını engellemek için, Otto Von Bismarck'ın Fransa'nın Tunus'u işgaline destek vermesi (Abun-Nasr, 1971:278) olayıdır. Bu yüzden; Tunus'a, serbest ticaret, kölelerin azat edilmesi, korsanlığa son verilmesi gibi sloganlar kullanılarak, günümüzde olduğu gibi, “özgürlük” adına müdahale edilmiştir (Laroui, 1977:323).

1881 yılında yapılan Bardo antlaşmasıyla birlikte Tunus Beyi, dış hükümler, siyasi ve askeri işleri bir Fransız genel valisine bırakmak zorunda kalmıştır. Tunus'un özellikle güney kısmında çıkan ayaklanmalar Fransızlar tarafından zorla da olsa bastırılmış 1883 yılında Tunus Beyi Ali Bin Hüseyin ile Marsa antlaşması yapılarak Fransız mandası resmen kurulmuştur. Ülke, 1957 yılında Tunus Cumhuriyeti kuruluncaya kadar, Türk hanedanlar olan Muradiler (1613-1702) ve Hüseyiniler (1705-1956) tarafından yönetilmiştir. Ancak, 1883'den 1957 yılında Tunus Cumhuriyeti kuruluncaya kadar Fransa'nın sömürsü altında varlığını sürdürmüştür. Tunus; Osmanlı devletine bağlı olduğu dönemde, ekonomik anlamda çok güçlü bir ülke haline gelmiş, ancak on sekizinci yüzyılda ticaretin büyük oranda Atlantik Okyanusu'na kayması ve beyliğin kötü yönetilmesi gibi sorunlar yüzünden yıkılmıştır (Abun-Nasr, 1971:354).

2. TUNUS'TA TÜRK İZLERİ

Ülkede konuşulan dil Arapça olmasına rağmen, resmi yazışma dili hem Arapça hem de Fransızcadır. Fransa, yaklaşık seksen yıl süren sömürge döneminde, ülkenin hem dili, hem de kültürü üzerinde yoğun bir baskı kurmuş, Tunusluların geçmişle olan bağlarını mümkün olduğunca koparmaya ya da zayıflatmaya çalışmıştır. Üç yüz yıldan fazla bir zaman Tunus'ta kalan Osmanlı devleti ise birçok alanda hizmetler götürmüş, bu sayede günümüzde bile varlığını gösteren izler bırakmıştır. Tunus'taki Türk izleri, sadece oraya götürülen cami, kervansaray, köprü gibi hizmetlerin yanında, yer adlarında da kendini belli etmektedir. Ancak, bazı seslerin (ı, ç, p) Arapçada olmaması ve 'c' sesinin Fransızcanın etkisiyle 'j' şeklinde telaffuz edilmesiyle bazı sözcük ve yer isimleri farklı imiş gibi anlaşılmaktadır. Tunus tarihi ile ilgili bilgilerin, genellikle, Fransızlar tarafından yazılması nedeniyle, mümkün olduğunca Türk izleri yok edilmeye çalışılmıştır. Ancak, titizlikle tutulan defterler, Osmanlı'nın yaptığı hizmetleri gözler önüne sermektedir (Mantran, 1961). Tunus'ta kalan Türk kökenlilerin büyük çoğunluğu Araplaşmıştır. Buna rağmen, 1875 yılında Tunus kentinde Batı tarzında eğitim vermek üzere kurulan Sıdiki Koleji'nde, 1960'lı yıllara kadar, Türkçe dersleri verilmiştir. Özellikle bazı yer isimleri tam anlamıyla Türkçe olmasına rağmen, bundan hiç söz edilmez. Ancak, yine de günümüzde Türk sözü, “dürüst, çalışkan, güzel, dik başlı, şehirli” anlamlarını gelir.

Bunlardan ayrı olarak, Fransız etkisiyle, Arapça olan yerlerin adı bile değiştirilmeye çalışılmıştır. (بنزرت) (Binzert) sözcüğünün Arapça yazılışında 'n' sesi olmasına rağmen, yön levhalarındaki Fransızca yazılımlarda 'Bizerte' şeklinde yazılarak bu sesin kaldırılması gibi, Tunus'un kuzey doğusunda bulunan, günümüzde uluslararası havalimanı yapılan, Arapça aslında Dar el-Bey (دار الباي) biçiminin Enfıdha (Enfida) (النفیضة) olarak değiştirilmesi, bunları gösteren örneklerden sadece iki tanesidir.

Ülkenin fiziki yapısı üzerinden Türk izlerine bakıldığında, özellikle kuzey, kuzeybatı bölgeleri ile sahil denilen kıyı kesimlerde yoğunluk olduğu görülür. Osmanlı döneminden önceki dönemlerde yapılan Sousse Ulu Camii, Sfax Ulu Camii, Mehdiye Ulu Camii, Tunus

Zeytuna Camii ile Şammaiye medresesi Türklerin onarım ve eklemeleriyle günümüze kadar gelebilmiştir. Türklerin yaptırdığı Hammuda Paşa Camii, Muradiye Medresesi, yanında bulunan zaviyeden dolayı Tunusluların Sidi Mahrez dediği Mehmed Bey Camii en görkemli yapıların başında gelir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısından kalan Cerba adasındaki, Türk Camii, kalın tutulan silindirik gövdesi ve sivri külahı ile Türk üslubundaki minaresi Tunus'ta tek örnektir. Ayrıca, başkent Tunus'ta, Dayı Yusuf Camii (1614-1615), Hammuda Paşa Camii (1654-1655), Cedid Camii (1726-1727) gibi camilerin yanında başka şehirlerde de benzer yapılar karşımıza çıkar. Binzer'te Ulu Camii (1652-1653), Gar el-Melh'de Ulu Camii (1659-1660), Zaghuan'da Hanefi Camii bunlardan sadece bazılarıdır. Osmanlının Tunus yönetimini ele almasıyla birlikte Hanefi mezhebi ön plana çıkmıştır. Maliki mezhebinden olan yerli halkın aksine; Türk aileleri, bürokratlar, askerler, ulema sınıfı, tüccarlar, Hanefi mezhep ve hukukuna göre yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1950'li yıllarda bile, Hanefi camilerinde, Arapça vaazdan sonra Türkçe hutbe okumak gelenek olarak devam etmiştir (Koloğlu, 1986:31).

Tarikatların varlıklarını sürdürebilmesi için ülkenin farklı bölgelerine tekke ve zaviyeler kurulmuştur. Bunlardan bazıları; Sidi El-Halfay (1640), Ebu'l Hasan Şazeli (1744), Sidi İbrahim Riyahi (1850), Sidi Ebu Medyen (1844-1859), Sidi Ali Şiha (1852), Sidi Mahrez (1862), Kef şehrindeki Sidi Abdulkadir (1846-1852), Mehdiye yakınlarındaki Kusûr'es-Sâf'da Sidi Ali Mahcub Zaviyeleri (Santelli, 1992:102) ile Tunus'ta Sidi Bakdeş tekkesi (bu Bektâşi tekkesi günümüzde de mevcuttur).

Önemli kişiler için türbeler inşa edilmiştir. Dayı Ahmed Hoca (1647), Dayı Muhammed Laz (1653), başkent Tunus'ta Bey türbesi, Cerba'da İbrahim Cemini türbesi (1722) (Pektaş, 1999a) bunlardan sadece bir kısmıdır.

Eğitim-öğretim faaliyetlerini artırmak amacıyla kurulan çok sayıda medrese vardır. Yerli halkın maliki mezhebinden olması nedeniyle kurulan Muradiye (1674), Nahla (1714), Başıye (1753), Süleymaniye (1755) medreselerinden başka, Hanefi mezhebine göre eğitim vermek amacıyla Türkler için kurulan Tunus'ta Aşuriye medresesi ile Gabes'teki Mehmed Bey medreseleri sayılabilir.

Arapların Dar el-Başa (دارالباشا) dedikleri, yönetici sınıf olan Türklerin yaptırdığı gösterişli evlerden bir kısmı da günümüze kadar gelmiştir. Başkent Tunus'ta Dayı Osman evi (16. yy. sonu), Haddad evi (17. yy. başı), Bey evi (1610-1637), Hüseyin evi (1758-1881) ile son dönemde yönetim binası olarak kullanılan ve günümüzde bir kısmı dünyanın en büyük mozaik müzesi haline getirilen ve hala ihtişamını koruyan Bardo Sarayı.

Osmanlı devrinde Kuzey Afrika'da ortaya konan sanat yapıtları arasında sivil mimarlık eserlerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Ticari hayatı canlı tutarak halkın gelir seviyesini artırabilmek için Zeytuna Camii çevresi başta olmak üzere çok sayıda çarşı ve han yapılmıştır. Özellikle on yedinci yüzyıldan sonra yapılan bu çarşılar, küçük sokaklar şeklindedir. Bu yüzden, çarşılar, sokak sözcüğünün bozulmuş hali olan 'Suk' (سوق) şeklinde adlandırılır. Bunlardan; Suk el-Türk, Suk el-Bey, Suk el-Kebabci, Suk el-Babuş, Suk el-Berka (Köle pazarı) gibi bir kısım çarşılar varlığını günümüzde de sürdürmektedir. Türkçe 'kasaba' sözcüğünden bozma 'kasba' şeklinde, genellikle hükümet sarayının bulunduğu, yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur. Günümüzde, Tunus belediyesinin bulunduğu semtin adı 'Kasba'dır. Kasba adında bir de cami (جامع القصبه) bulunmaktadır.

Türklerin çok sayıda imar faaliyetlerinde bulunduğu Tunus'taki, gerek camilerde gerekse diğer yapılarda dönemin padişahlarının adlarının da yer aldığı pek çok Osmanlıca

kitabe vardır. On yedinci yüzyıldan itibaren imar faaliyetlerinin arttığı bölgedeki eserler hala ihtişamlı halini göstermektedir. Halkın ihtiyacını karşılamak, üzere farklı bölgelerde, birçok kütüphane, köprü, hamam, çeşme, yapılmıştır. Bunlar; Tunus merkezde, farklı yerlerde su sebilleri, Sidi Abdüsselam Çeşmesi, sayfiye yerlerinden Sidi bou Said'de 'Yusuf Sahib-i Tab'a'nın yaptırdığı çeşme, Hammuda Paşa'nın Manouba'da yaptırdığı sebil, su depoları, su kuyuları, hayvanların su içmesi için yalak, koğuşlar, mahzenler, abdest alma yerleri (Revault, 1974:361), Dayı Yusuf'un Binzert'te yaptırdığı ve üzerinde 1631-1632 yılları arasında yapıldığını gösteren hem Osmanlıca hem de Arapça kitabe bulunan Ayn-ı Cereyna Çeşmesi (Gafsi Slama, 1994:219). Şehrin dışından gelenlerin banyo ihtiyacının karşılanması amacıyla, Bardo Sarayı'nın içindeki hamamdan başka, 'Yusuf Sahib-i Tab'a' tarafından Halfayin meydanında da bir hamam yaptırılmıştır. Tunus yakınlarında, Murad Bey tarafından yaptırılan köprü (1678), Rades'te Ali Paşa Köprüsü (1767) Osmanlı'nın altyapı hizmetlerine verdiği önemi göstermektedir.

Osmanlı hâkimiyetinin bölgede kalıcı olması amacıyla, Cezayir ve Trablusgarp'ta olduğu gibi, Tunus'ta da 'Ocak teşkilatı' kurulmuş, farklı bölgelere kaleler, burçlar yapılmıştır. Bu 'Ocaklar, üç yüzyıldan fazla bir süre, Türk kültürünün, geleneklerinin, yaşam tarzının o bölgelerde yayılmasını sağlamıştır. (Temimi, 1971) Başlangıçta, merkezden gönderilen yeniçeriler ile levantenlerden oluşan 'Ocak'ların ihtiyacı olan askerler, sonraki dönemlerde, Rumeli'den ve adalardan yeni asker yazılarak sevk edilmesi şekline dönüşmüştür. Yeniçeriler ile yerli annelerden doğan Kuloğulları, hanedan şeklinde eski Türk geleneklerini yaşatarak ülkeyi yönetmişlerdir. Gündelik hayatta Türk yaşam tarzı egemen olmuş, yerli halk olan Arap ve Berberileri de etkilemiştir. Bu yüzden, halkın ve taşra yönetiminin yaygın dili Arapça olmasına rağmen, bürokrasi ve askeriyedeki terimler ile deyimler tamamen Türkçe olmuştur. 'Karakouz (كراكوز) şeklinde telaffuz edilen Karagöz oyunu, özellikle ramazan aylarında oynanmıştır. Ancak, 19. ve 20. yüzyıllardan itibaren birçok şeyh, sözlerin argolaşması, konuşmalardaki müstehcenlik nedeniyle oyunları tavsiye etmemişlerdir. Bizzat Bey bile, bazı sahneleri, saygısızlık çağrıştırması nedeniyle yasaklamıştır (Trouvé, 1898:42). Nasreddin Hoca fıkraları 'Jha, Juha' şeklinde günümüzde dahi anlatılmaktadır.

Ortak İslam inancından dolayı bazı dini motiflerin de ortak kültürde var olduğu görülür. Bunlardan en ilginç, ülkemizde birkaç yerde bulunan Ashab-ı Kehf mezarlarından bir tanesinin de Tunus'un güneyinde bulunan Tataouine şehrine bağlı Şinini Berber köyü yakınındaki tepede aynı isimle bulunmasıdır.

Askerler için yapılan en önemli yapılar, ihtiyaca göre sayıları artan, askeri tesisler içerisinde ayrı bir önem verilen kışlalardır. Bunlardan en büyük olanlar, başkent Tunus'ta Yusuf Dayı ve Hammuda Paşa tarafından yaptırılanlardır (Reşad, 1980). Günümüzde, Tunus milli kütüphanesi olarak kullanılan yapı da 1814 yılında yapılan eski bir kışladır. Başkent Tunus'un merkezinde yer alan 'Medina'nın güney ve kuzey kısımlarında yer alan yeni mahalleleri kuşatan surlar ile uygun görülen bölgelere de kışla ve burçlar yapılmıştır. Cerba adasındaki Gazi Mustafa Burcu, Mehdiye'deki Büyük Burç (1595), on yedinci yüzyıl başlarında yapılan Ali Sabit Reis burcu bunların önemlilerindendir (Sliman, 1962:413-414). Fransız baskısının arttığı on dokuzuncu yüzyılda, Osmanlı devleti, askeri alandaki gelişmelere paralel olarak, eyaletin belli merkezlerinde çağın ihtiyaçlarına uygun şekilde eğitim veren askeri okullar yapmıştır. Bu okullardan en önemlisi, Tunus Beylerinin oturduğu, günümüzde

bir kısmı müze olarak kullanılan Bardo Sarayının avlusunda bulunan batılı tarzda eğitim veren askeri okuldur. (Pektaş, 1999b:40-41).

Hastaneler, her seviyeden insanın yararlanabilmesi için vakıf şeklinde kurulan yardım müesseseleri şeklindedir. Tunus şehrinin merkezinde bulunan, 1662 yılında dindarlık ve hayırseverliğiyle tanınan Osman Dey'in kızı tarafından yaptırılan, gelen hastanın iyileşinceye kadar bütün masraflarının karşılanmasını sağlayan ve halen aktif olan Aziza Othmana (Azize Osman) hastanesi (مستشفى عزيزة عثمانة), Osmanlı'nın bu ülkeye bıraktığı miraslardan birisidir. El Azzafine hastanesinin yerine bugünkü şekli yapılmış olan hastanenin açılışı 12 Şubat 1879 tarihinde Hayrettin Paşa tarafından yapılmıştır. Tifüs hastalığının nedenini, dönemin şartlarına göre donanımlı olan, bu hastanede bulan Dr. Charles Nicolle, 1928 yılında Nobel tıp ödülünü almıştır.

Tunus'taki Türkler, köklerini unutmamak için geldikleri yerin adını ya soyadı ya da lakap olarak kullanmışlardır. Bunlardan bazıları; Akşehirli, Başağa, Bayındırlı, Bayram, Bergamalı, Bölükbaşı, Bursalı, Çakmakçı, Çelebi, Hazneci, İstanbullu, İzmirli, İzmitli, Kahveci, Karamanlı, Karşlı, Kazdağlı, Koca, Küçük, Laz, Manisalı, Memluk, Rodoslu, Sinoplu, Tireli, Tokatlı, Türkî, Zonguldak. Ancak telaffuzda 'ı' sesinin, Arapçanın etkisiyle 'i' şeklinde olduğu görülür. İstanbul, Sündüz şeklinde isimler de mevcuttur.

Tunus'ta; Dey caddesi (نهج الداي), Hayreddin Paşa caddesi, (نهج خير الدين باشا) Turgut Paşa caddesi (نهج دورقوت باشا) gibi cadde ve sokak isimlerinin, yanında farklı bölgelerde Türklerin kurmuş olduğu yerleşim yerlerinden günümüzde de aynı adla varlığını sürdürenler vardır. Ancak, Türkçe ile Arapça arasındaki ses olayındaki farklılıktan dolayı, söylenişlerde değişiklikler görülmektedir. Bunlardan; en açık şekilde belli olanı; karınlarını doyurmak ve yuva yapmak için ördek, kaz, leylek, flamingo gibi çok uzaklardan gelen yüz binlerce göçmen kuşun uğrak noktası olan, Kuzey Afrika'daki göller zincirini son halkası, (بنزرت) Binzert'te bulunan "İçkeul (اشكل) İçkök (İçgöl)"dür.

Barbaros Hayreddin Paşa, İspanya'daki Endülüslü Müslümanlardan 100.000 kadarını kurtararak Kuzey Afrika'ya getirdiğinde, bunlardan bir kısmını Cezayir'e, bir kısmını da Tunus'taki farklı bölgelere yerleştirmiştir. Tunus'ta yerleştirdiği yerlerden birisi de Tunus şehrinin güney doğusunda, kırk km uzaklıkta bulunan üzüm bağlarının olduğu Grombalia (قربالية) ovasında kurulan Türkî (تركي) şehridir. Türklerin 16. yy'da askerleri yerleştirmek için Tunus'un yakınında kurduğu bir başka yerleşim yeri de Fransızların Soliman, Tunusluların Sliman dediği (سليمان) Süleyman'dır.

Sfax'a bağlı, yirmi km uzaklıktaki Fransızların 'Les Kerkennah' diye yazdıkları bazen de 'Karkenah, Karkana, Kerkenna, Kerkena' biçiminde gösterdikleri adacıkların, Arapça yazılışı ve telaffuzuna bakıldığında, bunun (قرقنة) 'Kırkana' şeklinde Türkçe bir sözcük olduğu görülür. Mellita köyü diye anılan Gharbi ve büyük Kerkennah diye anılan Chergui olmak üzere iki ana ada ile on iki adacıktan oluşan 'Kırkana'nın çevresi 160 km'yi aşar.

Kuruluşu Fenikelilere kadar uzanan, ancak 1638-1640 yılları arasında Murad Dayı tarafından yeniden inşa edilerek bir kale yaptırılan bir başka şehir, Tunus'un kuzeyindeki Binzert'e kırk km kadar uzaklıktaki Gar el-Melh (غار الملح) şehridir. Ahmed Bey (1837-1855), buradan yapılan korsanlığa son vererek, şehri ticaret merkezi haline getirmek için oraya tersane, iskele, depo ve atölyeler kurmuştur.

Tunus'un kuzey batısında, Cezayir sınırındaki Kef şehrine bağlı, Türklerin kurduğu bir başka yerleşim yeri de 'Kalâat Kasba' (القلاعة كاسبا) 'Kale Kasabası'dır. Kef şehrinin kuruluşu eski çağlara kadar gitmesine rağmen, 1600 yılında ilk kale Türkler tarafından yapılmıştır. 1739-1740 yıllarında, Ali Paşa tarafından bir garnizon (Ocak) kurulmuş, duvarları güçlendirilmiştir. Tunus Bey'inin 8 Temmuz 1884'teki kararıyla ülkenin ilk belediyesi olmuştur (https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Kef, 13.11.2015). Türk asıllı olduğunu ısrarla vurgulayan ve dedelerden kalan evlerinin duvarlarını süsleyen Osmanlı armalarını iftiharla gösteren samimi insanları, ülkenin diğer yerlerinde olduğu gibi, 'Kef'de de görmek mümkündür. Yine ülkenin kuzey batısında Tunus iline 100 km uzaklıkta, Akdeniz'e kıyısı bulunan Beja (باجة) şehrinin, hem telaffuz edilişi hem de yazılışının yanında, tarım alanı olarak kullanılan coğrafi yapısı dikkate alındığında, bu sözcük Türkçe 'bahçe' sözcüğünden gelme olduğu çağrışımını yapmaktadır.

Dillerin ayrılmaz bir parçası olan sözcükler, tıpkı göçmen kuşlar gibi farklı dillere göç ederler. Ancak bu yer değiştirmenin gerçekleşebilmesi için farklı dilleri konuşan toplulukların diğerleriyle karşılaşması ya da aracılık etmesi gerekir. Türkçe, yaşayan diller içerisinde en eski dillerden birisidir. Tarihi derinliğinin yanında konuşulan alan olarak da geniş bir coğrafyaya sahiptir. Bu geniş coğrafya içerisinde birçok devlet kuran Türkler, ilişki kurdukları kavimlerden bilgi alışverişinin yanında çok sayıda sözcük alışverişinde de bulunmuşlardır. Türkçenin ilişkide bulunduğu diller üzerine binlerce makale ve çok sayıda kitap yazılması, Türkçenin çok geniş bir coğrafyaya yayılmasının sonucudur. Türkler, savaşçı bir millet oldukları için, tarih boyunca farklı coğrafyalara gitmişler, değişik topluluklarla karşılaşmışlar, onlarla ortak kültürler oluşturmuşlardır. Bu yüzden, ilk çağlardan beri, Asya, Avrupa, Afrika, Hindistan, Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde kurulan medeniyetlerde hep adları geçmiştir. Türklerin tarih içerisinde yurt tuttıkları alanlara bakıldığında Sibiry'a'dan Orta Avrupa'ya, Hindistan'dan Akdeniz'in her köşesiyle Afrika'nın farklı bölgelerine kadar kapladığı bölgenin yüzölçümü devasa bir büyüklüğü bulmaktadır. Farklı dönemlerde kurdukları devletlerde genel olarak yönetim kadrosunda olduklarından, bulundukları coğrafyaya bazen kendi dillerinde adlar verip kendi kültür ve dillerini oradaki insanlara aktarmışlar, onların dil ve kültüründen de bazı parçalar almışlardır. Bu kadar geniş bir coğrafya içerisinde yaşayan Türkçe; doğal olarak, Almanca, Arapça, Çince, Ermenice, Farsça, Fince, Fransızca İngilizce, İtalyanca, Lehçe, Macarca, Rusça, Urduca gibi diller başta olmak üzere çok sayıda dil ile ilişkide bulunmuştur. Osmanlı coğrafyasında bulunan Bulgarca, Sırpça, Yunanca gibi dillerde Türkçe sözcük sayısının fazla olmasının ana nedeni, Osmanlı devletinin imparatorluk olmasıyla Türkçenin, bu halkların dillerini etkilemesine ortam oluşturmasıdır. Balkan ülkelerindeki dillerde bulunan sözcük sayısı on binden fazladır (Grannes, 1996:5).

Türkçeden diğer dillere geçen sözcük ya da terimlerin hepsi, bazen, Türkçe kökenli olabildiği gibi, bazen, Farsça, İtalyanca gibi farklı dillerden gelerek Türkçeleşip aktarılan sözcükler şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Aynı inanç ve oluşan ortak kültürden dolayı Türkçenin en fazla etkileşimde bulunduğu dillerden birisi de Arapçadır. Çünkü Türkler, Abbasi devrinden itibaren hem Abbasi sarayında, hem de ordusunda önemli bir yer edinerek nüfuzlarını artırmışlardır. Selçuklu devletinin kuruluşundan sonra İran ve Irak üzerinden Arap coğrafyası ile Anadolu'ya yerleşmişler, daha sonra bütün Arap dünyasını uzun süre içine alıp bu bölgelere çok sayıda Türk aile yerleştirmişlerdir. Bu etkileşim, yazı dilinden daha fazla konuşma dilindedir. Türkçe unsurlar Arapçaya geçerken, resmi Türkçenin yanında, oraya

yerleşen Türklerin geldikleri yerlerde kullanılan ağızlardaki farklı sözcükler şeklinde de olmuştur. Arapçaya geçen sözcükler öz Türkçe olabildiği gibi, Arapça kökenli bazı kelimelerin Türkçe yapım ya da çekim ekleriyle türetilip sonra tekrar Arapçaya aktarılan sözcükler şeklinde de olmuştur. Türkçenin; Arapçanın, Mısır, Cezayir, Sudan gibi değişik lehçeleriyle olduğu kadar, en fazla etkileşim içerisinde olduğu lehçe, Türklerin üç yüz yıldan fazla birlikte yaşadıkları ve birçok ortak nokta oluşturarak, bu paydalardan bir kısmını günümüze kadar taşıyabildiği Tunus Arapçasıdır.

Sözcüklerden bir kısmı Türkçeden Tunus Arapçasına geçerken, bir kısmı Arapçadan Türkçeye geçmiş, bir kısmı da başka dillerden gelerek, bu iki dil sayesinde birbirlerine aktarılmışlardır. Günümüzde de kullanılan sözcüklerin bazıları, anlam ve söyleniş olarak aynı iken, bazıları Arapçanın dil yapısına bağlı olarak anlamı aynı olmasına rağmen söyleniş biraz farklı şekildedir. Bu değişik söylenişlerin bir kısmı, Tunus Arapçasında, ‘ı, ç, p’ harflerinin olmamasından, bir kısmının ise ‘c’ sesinin Fransızcanın etkisiyle ‘j’ şeklinde söylenmesinden kaynaklanmaktadır. Tunus’taki derlemiş olduğumuz, günümüzde halen yaşayan Türkçe yer ve kapı adlarının yanında giyim-kuşamda, yemek kültüründe ve diğer gelenek-göreneklerde tespit ettiğimiz ilginç benzerlikleri gösteren sözcüklerin mutfak ve askeriye ile ilgili olanları ayrı başlıklar halinde, diğerlerini alfabetik sıraya göre aşağıda veriyoruz.

3. TÜRÇE ve TUNUS ARAPÇASINDAKİ BENZER SÖZCÜKLER

3.1. Askerlik İle İlgili Olan Sözcükler

Albay	الباي	albay
Asker	عسكر	asker
Ağa	اغا	aga
Bey	باي	bey
Barut	بارود	barud
Başağa	باشاغا	başaga
Başçavuş	باششاوروش	başşavuş
Binbaşı	بنباشي	binbaşı
Bölük	بولوك	bölük
Bölükbaşı	بولوكباشي	bölükbaşı
Burç	البرج	burj
Çavuş	شاووش	şavuş
Ferman	فرمان	ferman
Kale	القلعة	kal’a
Kışla	قشله	kışla
Kumandan	قماندان	kumandan
Kundakçı	قندقجي	gundakji
Nefer	نفر	nafar
Ocak (garnizon)	اوجاق	ojak
Onbaşı	اونباشي	onbaşı
Paşa	باشا	baş
Piyade	بياده	biyade
Reis	رايس	reis
Sancak	سانجاق	sanjak
Serasker	سر عسكر	sarasker

Silah	سلاح	silah
Silahtar	سلاحدار	silahdar
Sipahi	سباهي	sibahi
Süvari	سواري	süvari
Tabur	طابور	tabur
Tabya	طابية	tabya
Tavla	طاولة	tavla (atların eğitildiği yer)
Tayyare (uçak)	طيارة	tayyara (uçak)
Topuz	دابوض	dabbuz
Tuğra	طوغرا	tuğra
Tümen	تومان	tüman
Yaver	ياور	yaver
Yüzbaşı	يوزباشي	yüzbaşı

3.2. Mutfak İle İlgili Olan Sözcükler

Anbar		
Aş (yemek)	عاش	aşe (akşam yemeği)
Aşçı	آشجي	aşji
Baklava	بقلاوا	bakleve
Bamya	باميا	bamya
Börek	بورك	bürek
Bulgur	بورقول	burgul
Cezve	جزو	jezve
Cüzdan	جزدان	jüzden
Çay	شاي	şay
Çeşme	ششم	şeşme (sfax bölgesinde)
Çevirme (döner)	شوارمة	şavarma (döner)
Çorba	شوربا	şorba
Dolma	دوما	dolma
Fasulye	فاصوليا	fasulya
Fincan	فنجان	finjen
Fıstık	فوزدق	fuzdık
Haşhaş	حاشحش	haşhiş (haşhaş, yabani ot)
Helva	حلوا	halva (tatlı)
Helvacı	حلواجي	halvaji
Hıyar	خيار	hıyar
Ispanak	صبناح	sıbnah
Kadayıf	قدايف	kdayıf
Kahve	قهوة	kahva
Karpuz	قربوس	garbus
Kavurma	قاورمه	gavurma
Kaymak	قيماق	gaymak
Kazan	قازان	gazan
Kebab	كباب	kebeb
Kevgir	كوفير	kevgir
Kiraz	قاراز	karaz
Köfte	كوفت	köfte

Leblebi	لبلب	leblebi (nohut)
Leğen	لغان	liğen
Limon	لمون	limon
Lokum	حلکوم	halkum
Maydanoz	مادونز	madunuz
Muz	موز	muz
Misafir	مسافر	misafir (yolcu)
Nane	نان	nane
Ocak (ateş yakılan)	اوجاق	ojak
Patates	بطاط	batata
Patlıcan - badılcan	بتتجال	bitincel
Pırasa	برصیا	brasya
Pilav	بلاو	bilav
Portakal	بورطوقال	burtugal
Sahan (tabak)	سحن	sahın
Salata	صلاطة	slâta (marul)
Salça	صلص	salsa
Sarma	صرما	sarma
Sefertası	سفرطاس	sefertas
Sele	سل	sele
Sepet	سبت	sebet
Sini	سني	sini
Şerbet	شربت	şerbet
Şıra	شیرا	şıra
Tabak	طبق	tabak
Tas	طاس	tas
Tava	طاوا	tava
Tencere	تتجره	tanjara
Tepsi	تبس	tebsi (kilden yapılmış tabak)
Turşu	ترشي	turşi
Yahni	يحنی	yahni
Yoğurt	يوغرة	yogurt
Zerde	زرده	zarda
Zeytin	زيتون	zeytun

3.3. Hayatın Diğer Alanları İle İlgili Olan Sözcükler

Abla	ابلا	abla
Acaba	عجبا	ajebe
Acele	عاجل	ajil
Adale (kas)	عضلة	adalet
Adalet	عدالة	adale
Adet (miktar)	عدد	aded
Adet (gelenekler)	عادت	âded
Adil	عاد	adil
Adliye	عدليه	adliye
Aferin	أفریم	afirim
Ahır	اخور	ahur

Ahlak	أخلاق	ahlak
Ahmak	احمق	ahmak
Ahşap	اخشاب	ahşab (kereste)
Aile	عائلة	aile
Akıl	عقل	akl
Akraba	أقرب	akrebe
Akrep	عقرب	agrab
Alaka	علاقات	alaka
Alem	عالم	alem
Ama	عما	amma
Amel	عمل	amel
Ameliyat	عملية	ameliya
Ambar	عمبار	ambar
Asıl	عصل	asıl
Aşk	عشق	aşk
Ateş	اتاش	ataş
Atla (binmek)	عطل	atla (bin)
Attar	عطار	attar
Azarlamak	عضر	azzır
Azim	عزم	azm
Baba	بابا	baba
Bahçe	بحش	bahşe
Baht	بخت	baht
Bahşiş	بخشیش	bahşiş
Bakkal	بقال	bakkal
Balgam	بلغام	balğam
Balta	بلطة	balta
Baltacı	بلطاجي	baltaji
Basit	بسيط	basit
Basma	بصمه	basma
Başhoca	باشحوجا	başhoja
Başmüftü	باشمفتي	başmüfti
Battaniye	بطانية	bataniyye
Bayram	بيرام	bayram
Bazı	بعض	bazı
Beden (vücut için)	بدن	beden
Belde	بلد	belde
Belediye	بلدية	belediyya
Bereket	برك	bereke
Bey	باي	bey
Beyit	بيت	beyet
Bileyici (bıçak vb.)	بليجي	bileyji
Bina	بنا	bine
Boğaz (su kanalı)	بوغاز	boğaz
Bostan (sebze bahçesi)	بستان	bosten
Cahil	جهل	jehil

Cami	جامع	jema
Cellat	جلاد	jellad
Cemaat	جماعة	jemaa
Cenabet	جنابة	jenabe
Cenaze	جناز	jenaze
Cep	جب	jeb
Ceset (ölü)	جسد	jesed (canlı vücut)
Cevap	جواب	jevab
Ceviz	جوز	javz
Cevher	جوهر	jevvara
Ceza	جزا	jeza
Cidden	جدا	jidden
Cihan	جهان	jihen
Cilt	جلت	jilt (deri)
Cinayet	جناية	jineyet
Cins	جنس	jins
Cisim	جسم	jism
Civar	جوار	jivar
Cuma	جمعة	juma
Cumhuriyet	جمهورية	jumhuriye
Cümle	جمل	jümle (herkes)
Cünüp	جنب	jünüb
Cüzdan	جزدان	jüzden
Cüzzam	جزم	jezem
Çakmakçı	شاقمقچی	şakmakji
Çanta	شنبا	şanta
Çavuş	شوش	şavuş
Çelebi	شلبی	şelebi
Çengel	شنقل	şengel
Çeşme	ششم	şesme (sfax bölgesinde)
Çetin	شتن	şetin (afacan çocuk)
Çeyiz	شیز	şeyiz
Çizme	شزم	şizme
Çuval	شوال	şuvel
Dahil	داخل	dahil
Daima	دعمن	daimen
Daire (çember)	دارا	daira
Dakika	دقنق	dakika
Davet	دعوة	dave
Dede	دد	dede
Defter	دفتر	defter
Defterdar	دفتردار	defterdar
Dehliz	دهلیز	dehliz
Delil	دلیل	delil
Derece	درج	derje
Ders	درس	ders

Dertleşmek	دردش	derdeş
Devlet	دولة	devle
Din	دين	din
Diyar	ديار	diyar
Doğru	دغري	doğri
Dolap	دولاب	dolab
Dolaşmak	ادولوش	idoluş (bu sözcük, geçmişte, piknik anlamında kullanılmıştır, iyice dolaşmak sözcüğünün bozulmuş hali olmalıdır)
Dut (ağaç)	توت	tut
Dükkân	دكان	dükkân
Dünya	دنیا	dünya
Ecel	اجل	ejel
Ecir	اجر	ejr
Edep	ادب	edeb
Efendi	افندي	efendi
Efrat	افراد	efrad
Elmas	الماس	almaz
Elveda	الودا	elveda
Emel	امل	emel
Emir (emretmek)	امر	emr
Emmi (amca)	عمي	ammi
Esmer	اسمر	esmer
Esrar	اسرار	esrar
Eşya	اشيا	eşye
Evci	اوجي	evji
Evlat (bir çocuk)	اولد	avled (çok çocuk)
Evvel	اول	evvel
Eza	اذا	eza
Facia	فاجعة	fajia
Fakat	فقب	fakat (sadece)
Fal	فال	fel
Fare	فار	fare
Fark	فرق	fark
Fatih	فاتح	fatih
Fatura	فاتوره	fatura
Fazla	فضلا	fazla
Feda	فدا	fedat
Felek	فلک	felek
Fener	فانار	fanar
Ferah	فراح	ferah (mutlu)
Fırça	فرشا	fırşa
Fırsat	فرسه	fırşa, fursa
Fıtık	فبق	fıtık
Fil	فیل	fil
Fikir	فکر	fıkr
Fistan	فوستان	füsten

Fitne	فينا	fitne
Gafil	غافل	ğafil
Garp	غرب	ğarb
Gavur	قاوري	gavuri (yabancılar için)
Gayri	غير	ğayri
Gıybet	غيبا	ğayba
Güreş	قراش	geraş (Bachrouch, 1989:532) 19. yy'dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.
Güzel	قوزل	gozel
Haber	خبر	haber
Hacet	حاجت	hajet
Hademe	خدم	hademe
Hafif	خفيف	hafif
Hak	حاق	hak
Hal (durum)	حال	hal
Halı	حالي	hali
Hala	حالا	hala (teyze)
Haliç	حاليچ	halij
Hamam	حمام	hammem
Hamamcı	حمامجي	hammemji
Hanım	خانم	hanım
Hapis	حبس	haps
Harf	حرف	harf
Harç	خرخ	harj
Harika	حارقا	harika (alev)
Harikulade	حارقولاد	harikulade
Harita	خريتا	harita
Harp	حرب	harb
Hasır	حسيرا	hasira
Hassas	حساس	hasses
Haşere	حشرة	haşara
Hat	حات	hat (düz çizgi)
Hatip	خطيب	hatip
Hava	حوا	hava
Havuz	حوز	havz
Hayat	حياة	hayet
Hayvan	حيوان	hayven
Hazır	خازر	hâzır
Hazin (acıklı, kederli)	حزين	hazin (mutsuz)
Hazine	خزين	hazine
Hazineci	خزنجي	hazneji
Haznedar	خزندار	haznedar
Hedef	هدف	hedef
Hediye	هداية	hedaye
Helvacı	حلواجي	halvaji
Hemen	غامن	ğamen

Hendek	هندك	hendek
Herif	هرف	herif
Hesap	هساب	hesab
Heyecan	هيجان	heyejan (tezahürat)
Heyet	هياة	heye
Hilal	هلال	hilal
Hopla	حوبلا	hobla
Hortum	حورطوم	hortum
Hudut	حد	hudud
Hürriyet	حرية	hürriye
Hüzün	حزن	hüzün
Israr	اصرار	israr
Israr etmek	عصرا	asarra
İtriyat	اتريه	itriya
İcat	اجات	ijat
İkmal	اکمال	ikmal
İmkan	امکان	imkan
İmtihan	امتحان	imtihan
İmza	امزا	imza
İnsan	انسان	insen
İptal	ابطال	ibtal
İsim	اسم	ism
İskele	اسکالا	iskala
İspirto	سبیرتو	sibirito
İstikbal (gelecek)	استقبال	istikbal (danışma)
İstiklal	استقلال	istiklal
İstisna	استثنا	istisna
İşgal	اشغال	işgal
İştigal	اشتغال	iştigal
İtaat	اطاعة	itaat
Kabile	قبلا	kabila
Kader	قادر	kader
Keder	کدر	keder
Kadı (hâkim)	قاد	kadı
Kafes	قفس	gafes
Kaftan	قفطان	kaftan
Kâhin	کاهن	kahin
Kahpe	قحبا	kahba
Kahraman	قهرمن	kahremen (ikiyüzlü, hipokrit)
Kahveci	قهوجي	kahveji
Kâhya	قحيا	kahya
Kalem	قلم	kalem
Kalfa	قلفة	kalfa
Kalp	قاب	kalb
Kalıp	قالب	kalıb
Kanal	قنل	kanel

Kantar	قنطار	gantar
Kanun	قانون	ganun
Kara	قارا	kara
Kasa	قاصا	kasa
Kasaba	قصبأ	kasba
Kasap	قصب	kasab
Katip	كاتب	ketib
Kavuk	قاووق	kavuk
Kelime	كلم	kelime
Kese (hamam)	كصا	kesa
Kesir	كسر	kesr
Kısım	قسم	kısm
Kıvam	قوام	kıvam
Kibrit	كبریت	kibirit
Kilim	كام	kilim
Kira	كرا	kire (للكرالكیرة)
Kırmızı	قرمز	kırmızı
Kitap	كتاب	kitab
Kumaş	قومش	kumeş
Kutup	قطب	kutb
Küşük	كوشك	küşük
Kürsü (masa)	كرسي	kursi
Lakin	لاكين	lakin
Lazım	لازيم	lezim
Leziz	لزيز	leziz
Mabet	مابد	mabed
Maden	مادن	maden
Mağara	مغر	mağara
Mahkeme	محكم	mahkeme
Mahrem	محرم	mahrem
Makas	مقص	makas
Makale	مقل	makal
Makbul	مقبول	makbul
Makine	ماكنه	makine
Makul	معقول	makul
Mal	مال	mal
Malum	معلوم	malum
Mama	مما	mamma
Mana	معنا	mana
Medrese	مدرس	medrese
Mekan	مكان	mekan
Mektep	مكتب	mekteb (ilkokul-büro)
Mektup	مکتوب	mektub (kader)
Memleket	مملكة	memleke
Memnun	ممنون	memnun
Memur	مامور	memur

Mendil	مندیل	mendil
Menfaat	منفعة	menfaa
Menfi (olumsuz)	منفی	menfi (sürgün)
Menzil	منزل	menzil (ev)
Mercan	مورجان	morjen
Merhaba	مرحبا	merhaba (hoş geldin)
Merkez	مرکز	merkez
Mermer	مرمر	marmar
Mesai	مصاع	mesaa
Mesafe	مصافه	mesafe
Meşgul	مشغول	meşgul
Meşguliyet	مشغولية	meşguliye
Mevlit	مولود	mulud
Mevsim	موسم	mevsim
Mevta	موت	mevt
Meydan	میدان	meyden
Mıknatıs	مقنطس	mıgnatıs
Mide	معدة	mide
Milli	ملي	milli
Misafir	مسافر	misafir (giden-yolcu)
Misal	مثال	misal
Muallim	معلم	muallim (ilkokul öğretmeni)
Muayene	معاینه	muayene
Mucize	معجزة	mujize
Muhafaza	محافظ	muhafaza
Muhtelif	مختلف	muhtelif
Muhterem	محترم	muhterem
Muhteşem	محتشم	muhteşem
Mumcu	مومجي	mumji
Mübarek	مبارک	mubarek
Müdür	مدیر	mudir
Mühendis	مهندس	mühendis
Mühim	مهم	mühüm
Mükemmel	مکمل	mükemmel (yorgun-son, tükenme)
Mümkün	ممکن	mümkün
Mümtaz	ممتاز	mümtaz
Münasebet (ilişki)	مناسبة	münasebet (niyet)
Münasip	مناسب	münasib
Münevver	منور	münevver
Müsvedde	مسودة	müsvedde
Müşteri	مؤشتر	muşteri
Nadiren	نادرا	nadiren
Nal	نال	nâl
Nargile	نرقل	nargile
Nasip	نسب	nasib
Nazar	نزر	nazar (bakış)

Nazariye	نزاریا	nazariye
Nefes	نفس	nefes
Nefis	نفیس	nefis (çok güzel)
Nenni	ننی	nenni
Neşe	نشو	neşve
Ney	نای	ney
Nezle	نزل	nezle
Nine	نان	nana
Nişan	نیشان	nişan
Niyet	نیة	niyye
Nizam	نظام	nizam
Noksan	نوقسان	noksan
Nokta	نقطه	nokta
Oda	ودا	oda
Odabaşı	ودبشی	odabaşı
Pabuç	بابوش	babuş
Pabuççu	بابوشچی	babuşji
Papaz	بباز	babaz
Parmaklık	برمکلی	barmakli
Pazar	باضار	bazar
Perva	برواز	bervaz
Peşkir (havlu)	بشکیر	beşgir
Rahat	راحة	rahat
Refah	رفاه	refeh
Resim	رسم	resm
Ressam	رسام	ressam
Rica	رجا	rija
Ruh	روح	ruh
Rüya	ریا	rüyya
Saat	ساعة	sea
Sabah	صبح	sabah
Sabun	صابون	sabun
Sadaka	صدقة	sadaka
Sadakat	صداقت	sadakat
Sağ salim	صغصالیم	sağ salim
Sahra	صحراء	sahra
Sakin	ساکي	sekin
Sandık	صندوق	sanduk
Saniye	ثانية	saniye
Saray	سرائي	saray
Sarı	صاري	sari
Sarma	صرم	sarma
Satır	صطور	satur
Satranç	شترانش	şatranş
Sebep	سبب	sebep
Sema	سماء	sema

Sıfat	صفت	sıfat
Sıfır	صفر	sıfır
Sır	سر	sır
Sıftah	سفتاح	sıftah
Sincap	سنجاب	sinjeb
Soba	صوبيا	sobya
Sohbet	صحبة	sohbe
Sokak	زوقاق	zokak
Sual	سؤال	sual
Sultan	سلطان	sultan
Süpürge	سيرقا	sibirka, sübürge
Sürat	سرعة	süra
Şahıs	شخص	şahs
Şahin	شاهين	şehin
Şair	شاعر	şair
Şal	شال	şal
Şark	شرق	şark
Şart	شرط	şart
Şebeke	شبكة	şebeke
Şefkat	شفقة	şefaka
Şeyh	شيخ	şeyh (yaşlı)
Şekil	شكل	şekl
Şelale	شلال	şelale
Şemsiye	شمسية	şemsiye
Şer	شر	şer
Şeref	شرف	şeref
Şerit	شارت	şarit
Şey	شيء	şey
Şifahen	شفيا	şifayen
Şiir	شعر	şiir
Şimşir	شمشير	şemşir
Şirket	شركة	şirke
Şiş	شش	şiş
Şişe	شيشا	şişa
Şöyle böyle	شيل بيل	şile bile
Şurup	شراب	şurup (içecek)
Şükür	شكر	şükr
Şüphe	شبهها	şübhe
Tabi (elbette)	طابع	tabii
Tabiat	طبيعة	tabia
Tabut	تابوت	tabut
Taç	تاج	taj
Tahayyül	التخيل	tahayyül
Takım	طكم	takım
Takip etmek	طكب	takib
Talip	طاب	talip

Tam	تم	tam
Tamam	تمام	temem
Tamir	تعمیر	tamir
Taraf (yan taraf)	طرف	taraf
Tarif	طارف	tarif
Tarih	تاریخ	tarih
Tarikat	طریقا	tarika
Tasvir	تصویر	tasvir
Taşlık	تشلق	taşlık
Taşra	دشرا	daşra
Tavus kuşu	طوس	tavs
Tayın (ekmek)	طاین	tain (ekmek)
Tayyare	طیاره	tayyara (uçak)
Taze	طزش	taziş
Taziye	تازیة	taziye
Teba	تباع	tebaa
Tebeşir	تبشیر	tebeşir
Tefekkür	تفکر	tefekür
Tefsir	تفسیر	tefsir
Tehlike	تهلکا	tehlike
Tekrar	تکرار	tekrar
Telaffuz	تلفوض	telaftuz
Tembih	تمبه	tembih
Teneke	تنک	teneke (Sfax'ta)
Terbiye	تربیه	tarbiya
Tercüman	ترجمان	terjümen
Terzi	ترز	tarzi
Tescil	تسجیل	tesjil
Teşbih	تشبه	teşbih
Tömbeki	تومبک	tömbek
Türbedar	تربدار	türbedar
Ufuk	أفق	ufug
Ulu	ؤلی	uli
Usta	اسطا	usta
Üstat	أستاذ	üstez (ünv. hocası)
Vahşi	وحشی	vahşi
Vakit	وقت	vakt
Vali	والي	vali
Vasıf (özellik)	وصف	vasf (betimleme)
Vatan	وطن	vatan
Vekil	وکیل	vekil
Velet	ولد	veled (erkek çocuk)
Yakut	یاقوت	yakut
Yani	یعن	yani
Yasak	یاساق	yesak
Yoğurt	یوغورت	yogurt

Zaman	زمان	zeman
Zamir	ضمير	zamir
Zavallı	زاولي	zavelli
Zayıf	ضعيف	zaif
Zeka	زكا	zeka
Zemberek	زمبرك	zimbreg
Zengin	زنگين	zengin
Zincir	زنجير	zenjir
Ziyafet	زيافة	ziyafe
Ziyaret	زيارة	ziyara
Zurna	زurna	zurna
Zurnacı	زرناجي	zurnaji
Zümrüt	زمرد	zümerad
Zürafa	زرافة	zürafa

SONUÇ

Tunus; yedinci yüzyılın ortalarından itibaren İslam topraklarının bir parçası olmaya başlamış, Kuzey Afrika, İspanya ve Afrika içlerine doğru İslam kültür ve medeniyetinin yayılmasında önemli merkezlerden birisi olmuştur. Osmanlı döneminde canlı bir ilim ve kültür faaliyeti olan Tunus'ta, bilimsel faaliyetlerin en yoğun olduğu yerler Tunus, Beja, Kayruan, Sus, Sfax ve Cerba'dır. En ücra dağ köylerinden ıssız sahra çöllerine kadar ülkenin her yanına medreseler, camiler, zaviyeler aracılığıyla eğitim götürülmüş, neredeyse okuryazar olmayan insan kalmamış, vakıflar aracılığıyla hayır kurumlarının hizmetleri fakir insanlara ulaştırılmıştır. Bektaşî, Kadiri, Mevlevî, Nakşî başta olmak üzere diğer tarikat mensupları ve Sûfiler, Anadolu'daki tasavvuf, tekke-tarikat kültürünü yayarak, Tunus'ta canlı bir kültür, yaygın bir eğitim ve zengin bir dini eserler külliyyatının oluşmasını sağlamışlardır. Ancak, Tunus'ta oluşturulan bu yapı, 1883 yılından itibaren Fransız sömürgesi olmasıyla birlikte tamamen değiştirilmeye çalışılmıştır. Fransız sömürgeciliği doğrultusunda tarih kitapları değiştirilmiş, eski eğitim modeline ait kurumlar kapatılmış, kütüphaneler tahrip edilerek kitapların önemli bir bölümü Fransa'ya götürülmüştür.(Öztuna, 1965:208) Halkın yüzde 20-25'inin Türk kökenli olduğunu övünerek söylemesine rağmen Türkçe konuşan kalmamış, çoğunluğu asimile olup Araplaşmış, Türkçe, sadece soyadlarında ve sözcüklerinde kalmıştır.

1881 yılında kaybettiğimiz, sonra da unuttuğumuz Tunus'ta, kaldığımız dört yıla yakın bir süre içerisinde, 'gözden irak olan gönülden irak olur' sözünde olduğu gibi birbirimizi unuttuğumuzu, Türk izleri ve sözcükleri üzerinde, Mohamed Fadhel Bechraoui'nin yazdığı kitap dışında, kapsamlı bir çalışma yapılmadığını, yapılanların ise kısmi olup genel olmadığını müşahade ettik. Tunus Kartaca Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Enstitüsü'nde (Institut Supérieur des Langues de Tunis, Université de Carthage) öğretim üyesi olan Bechraoui'nin 'Türk Dilinin Tunus'taki Tarihi' (تاريخ اللغة التركية في تونس) Histoire de la langue turque en Tunisie) adlı kitabı, kapsamlı bir çalışma olup 2016 yılında basılacaktır. Kitap; fetihten sonra Tunus'taki Türk topluluğu, Tunus'ta Türk şiiri, Kuloğulları, Hristiyan güçlerle antlaşmalarda Türk dili, Arapça metinlerdeki Türkçe söz ve terimler gibi Türklerle ilgili geniş bir alanı kapsamaktadır. Yabancı araştırmacıların bulmakta zorlanacağı bazı konuların ortaya çıkarılmasında yerel araştırmacıların her açıdan desteklenmesi, Tunus'taki Türk izlerinin aydınlatılmasında yararlı olacaktır.

Ülkelerinin gerçek tarihini araştırıp doğruları ortaya koymaya çalışan yazarlardan birisi de Abdulcelil Temimi'dir. Temimi, bu konuda çalışma yapanlara destek vermek amacıyla 1985 yılında Zaghouan merkezli "Centre d'Etudes et de Recherches Ottomanes, Morisques, de Documentation et d'Information" (Osmanlı, Mağrip Belge, Bilgi Araştırma ve İnceleme Merkezi) adı altında bir araştırma merkezi kurmuştur. Vakıf, 1995 yılında "Fondation Temimi pour la Recherche Scientifique et l'Information" (Temimi Bilimsel Araştırma ve Bilgi Vakfı) adını almış ve 2004 yılında merkezini başkent Tunus'a taşımıştır. Vakıf bünyesinde birçok kitap basılmakla birlikte üç tane süreli yayın yapılmaktadır. Bunlar; "la Revue d'Histoire Maghrébine" (Mağrip Tarihi Dergisi), "l'Arab Historical Review for Ottoman Studies" (Osmanlı Araştırmaları için Arap Tarihini İnceleme) ve "la Revue Arabe d'Archives, de Documentation et d'Information" (Arap Arşivleri, Belge ve Bilgi Dergisi).

Son dönemlerde, sözü edilen yazarlar gibi, yerel akademisyenler tarafından yapılan çalışmalar vardır, ancak bu yeterli değildir. Yeterince araştırma yapılmamasının en önemli nedenlerin başında; Arapça kaynakların yeterli olmaması, araştırmacıların Tunus ile yeterince ilgilenmemesi, Fransız kültürü ile yetişmiş Tunuslu yazarların Arapça metinleri araştırmak yerine Fransızların yazdıkları taraflı yayınları dikkate almaları gelir. Bu aydınlar; yazdıkları, gerçekleri yansıtmaktan çok uzak olan eserlerle, sadece kendi dilleri ve tarihlerinden uzaklaşmışlardır. Osmanlı tarihini araştıran Türk bilim adamları da Tunus ile yeterince ilgilenmemiştir. Ülkede; dilbilimi, tarih, sanat tarihi gibi değişik alanlarda çalışma yapmak isteyen Türk araştırmacılar için bakir, geniş bir alan vardır. Tunus kütüphane ve arşiv merkezlerinin yanında, Türk ve Fransız arşivlerini incelemek Türk izlerini doğru bir şekilde bulabilmenin yanında ülkenin gerçek tarihini öğrenmek açısından önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABUN-NASR J. M. (1971). *A History of the Maghrib*, Cambridge at the University Press, Cambridge.
- BACHROUCH Taoufik, (1989). *Le Saint et le Prince en Tunisie*, Tunis.
- BARBOUR Nevill. (1962). *A Survey of North West Africa*, Oxford University Press, London
- GAFSİ SLAMA Abdelhakim, (1994). "Un Exemple De L'Ambivalence Artistique et L'Inguistique: Le Sbil (Fontaine Publique) de Youssuf Dey (1631) à Bizerte en Tunisie", A. H. R. O. S., Num. 9-10, Zaghouan, Tunisie.
- GRANNES Alf, (1996). *Turco-Bulgarica: article in English and French concerning Turkish influence on Bulgarian*, Wiesbaden: Harrassowitz, Germany.
- KOLOĞLU Orhan, (Ekim 1986). "Anadolu delikanlıları", Tarih ve Toplum, Sayı: 34, İstanbul.
- LAROUİ Abdallah. (1977). *The History of the Maghrib*. (MANHEİM Ralph, Trans.) Princeton University Press, New Jersey.
- MANTRAN Robert, (1961). *Inventaire des Documents d'Archives Turcs du Dar El-Bey (Tunis)*, Paris Presses Universitaires de France, Paris.
- ÖZTUNA Yılmaz, (1965). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türk Tarihi*, C. VIII., Hayat Kitapları, İstanbul.

PEKTAŞ Kadir, (1999a). "*Cerbe; Orta Akdeniz'de İlginç Bir Ada ve Buradaki Osmanlı Eserleri*", İlgi, Sy. 98 Sonbahar, İstanbul.

PEKTAŞ Kadir, (1999b). "*Tunus'ta Osmanlı İzleri*", Tarih ve Medeniyet, Sy.58, İstanbul.

REŞAD El-İmam, *Siyâsetu Hammûda Bâşâ fî Tûnis*, Tunis, 1980

REVAULT Jacques, (1974). *Palais et Residence d'ete de La Region de Tunis (XVI-XIX Siècles)*, éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.

SANTELLİ Serge, (1992). *Medinas*, dar ashraf éditions, Tunis.

SLİMAN Mustapha Zbiss, (1962). "*Tunus'ta Türk Sanatı*", I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Ankara.

TEMİMİ Abdeljelil, (1971). *Recherches et documents d'histoire Maghrebine: la Tunisie, l'Algerie et la Tripolitaine de 1816 à 1871*, Université de Tunis, Tunis.

TROUVE Alexis-Desire, (1898). *Au désert*, éd. Crépin-Leblond, Moulins, France.

İnternet Kaynakları

https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_Kef, Erişim Tarihi: 13.11.2015